

O družbenem razmejevanju in povezovanju brezmejnega prostora

Milan Bufon

*Predstavitev dosežka na področju geografije v
letu 2011*

MEJE: REIFIKACIJA ČLOVEŠKE TERITORIALNOSTI (1)

- Proces oblikovanja meja poteka v **sistemu NKD** (narava-kultura-družba), v okviru katerega lahko spremljamo vse človekove aktivnosti.
- Ali obstajajo meje v **naravi**? Kje je meja med vzpetim in nizkim svetom, med morjem in kopnim, med dnevom in nočjo? V brezmejnem naravnem okolju človek v svoji imanentni potrebi po razmejevanju postavlja naravnemu okolju zato različne **konvencionalne meje**.
- Posebno občuteno pa je razmejevanje **znotraj** izvorno homogene človeške vrste in oblikovanje različnih **kulturnih meja**. Ta proces sledi koceptu **etnocentrizma**, ki temelji na **izključevanju tujerodnih** (oziroma pripadnikov out-grupe) in pozitivnem vrednotenju lastne skupnosti (oziroma in-grupe). Ta postopek izključevalne identifikacije, ki temelji na vzgoji v specifična, “pri-rojena” kulturna okolja, je Durkheim opredelil kot “mehanska solidarnost”.
- Kulturne meje tako delijo “**ljudi**” (pripadnike in-grupe) od “**ne-ljudi**” (razni barbari/jeceljajoči, nemci, neslovenci ali sploh tujci) in “meje mojega jezika” naredijo za “meje mojega sveta” (po Wittgensteinu).

MEJE: REIFIKACIJA ČLOVEŠKE TERITORIALNOSTI (2)

- **Stik** različnih **družb** in **kultur** sproža po eni strani **etnocentrično izključevanje**, po drugi pa težnjo po podrejanju “tujerodnih” v smislu družbene in kulturne **asimilacije**. Navidez statično (ikonografsko) razumevanje kulturnih prostorov se v resnici srečuje z vrsto dinamičnih procesov, ki potekajo **preko kulturnih meja** in mejne kulturne skupine postavljajo v potencialno **konfliktne** ali **koeksistenčne** odnose.
- Procesi v **kontaktnih prostorih** so tem bolj intenzivni, tem večje so “sile cirkulacije”. V situaciji zaprtih, imobilnih **agrarnih družb** se je razvila nekakšna “banalna koeksistenca” različnih kulturnih prostorov, ki je temeljila na razdalji in redkih priložnostih za stik. **Industrializacija** s povečano **fizično mobilnostjo** in **post-industrijska družba** s povečano **informacijsko mobilnostjo** pa kontaktne prostore postavljajo pred vse večje izzive.
- Če so **kulturne (jezikovne) meje** nastale zaradi dolgotrajnejšega procesa “**udomačevanja**” naravnega okolja in oblikovanja posebnih “**kulturnih pokrajin**”, so **družbene (politične) meje** velikokrat izraz začasnih politično-vojaških “izolinij” oziroma trenutnega **razmerja sil** med **dominantnimi družbenimi skupinami**, na kar je opozoril že Ratzel.

OD MEJE DO OBMEJNIH OBMOČIJ (1)

- Ob **meji** kot izrazito *linearnem prostorskem in družbeno-političnem pojavu*, ki je v preteklosti igral vlogo *politično-strateške izolinije*, se je v politični geografiji postopoma uveljavil tudi nov geografski pojem “**obmejnih območij**”, saj je bilo očitno, da se mora interes političnih geografov usmeriti k raziskovanju tako *širših geopolitičnih aspektov* političnih odločitev in posegov v prostor kakor *družbenih in prostorskih učinkov*, ki jih imajo meje v dani *regionalni stvarnosti*.
- V prostorskem smislu zato sodobna politična geografija proučuje **meje**, ker te označujejo *teritorialno dimenzijo političnih organizacij in sistemov*, a vplivajo tudi na oblikovanje posebnih *obmejnih prostorov*, ki niso le *različni* glede na različno naravo politične meje, ampak se tudi *spreminjajo* glede na premike v mejni lokaciji ter na mejno funkcionalno dinamiko oziroma njeno večjo ali manjšo prepustnost.
- Pomen **geografije obmejnosti** je torej zlasti v tem, da je meje začela obravnavati ne le v sklopu politično-strateških in politično-zgodovinskih obravnav, temveč jih je postavila v sklop raziskovanja *procesov znotraj obmejnih regij* in v njih prisotnih družbenih prostorov.

OD MEJE DO OBMEJNIH OBMOČIJ (2)

- Sprememba v razumevanju funkcije **meje** kaže na razvoj, ki sta ga v povojnem obdobju opravila ne le **stroka**, a tudi proces **mednarodnega sodelovanja**.
- Številne raziskave so opozorile na to, da so ravno **čezmejne regije**, v katerih prebivalstvo obeh strani meje velikokrat izkazuje **skupno regionalno pripadnost** ali **sorodno etnično in jezikovno strukturo**, tisti povezovalni člen, ki v najbolj naravni obliki in najbolj učinkovito prispeva k razvoju mednarodne **integracije**, saj se v okviru teh regij posamezna obmejna območja po eni strani navezujejo na **matično državo**, po drugi pa tudi na **sosednja območja**.
- **Povezanost čezmejnih regij** gre iskati zlasti v **funkcionalnih odnosih** med obmejnima območjema, ki se lahko razvijajo zaradi obstoja nekaterih **disparitet**, večinoma **ekonomske narave**, ali nekaterih **afinitet**, večinoma **kulturne narave**, med eno in drugo stranjo meje.
- **Čezmejna regija** se torej kot taka uveljavlja v kombinaciji **principa funkcionalnosti**, ki izhaja iz prilagajanja obmejnega prebivalstva in obmejne ekonomije danim razmeram, s **principom homogenosti**, ki izvira iz dejstva, da obe obmejni območji velikokrat združuje pripadnost **isti kulturni pokrajini**, obmejno prebivalstvo pa označujejo **iste kulturne značilnosti**.

PERSPEKTIVE EVROPSKIH KONTAKTNIH PROSTOROV (1)

- Sodobna evropska (in ne samo evropska) **humana** (družbena, politična in kulturna) **geografija** temelji, po mojem mišljenju, na dveh osnovnih elementih: **teritorialnosti** oziroma **družbeno-kulturni različnosti** in **integraciji** oziroma **družbeno-ekonomski povezanosti**. Oba elementa pa sta po svoje izraz sočasno potekajočih procesov **družbene in prostorske divergence in konvergence**.
- Integracijski procesi prinašajo evropskim družbenim in kulturnim prostorom nove, **nasprotujoče si izzive**:
 - Odpiranje celotnega evropskega kontinenta demokratičnim idejam in integracijskim političnim/razvojnimi praksam;
 - Konservativno reakcijo, ki želi zapreti, omejiti ali obvarovati “narodni” ali “nacionalni” značaj obvladanih družbenih in političnih prostorov (držav);
 - Nevarnost po deterritorializaciji evropske družbe in prostora/Priložnost za demarginalizacijo obmejnih območij z odpravo vseh “notranjih” meja.

PERSPEKTIVE EVROPSKIH KONTAKTNIH PROSTOROV (2)

Razrešitev teh nasprotujočih si teženj bi lahko ponudile evropske **regije** in **obmejna območja**:

- Regije povezujejo kulturne in družbene prostore ter “**top-down**” oblike upravljanja z “**bottom-up**” oblikami identitete;
- Prostor regije je **teritorij**, ki je lahko sočasno **kulturni** prostor, **funkcionalni** prostor in **politični** prostor;
- Obmejna območja in čezmejne regije so **stičišča** vse bolj soodvisnih modernih **držav** in sodelovanje tradicionalno **perifernih okolij** lahko vnaša pomembne razvojne, koeksistenčne in integracijske možnosti.

EVROPSKI KONTAKTNI PROSTORI, SLOVENIJA IN SLOVENSKA GEOGRAFIJA

- Razvijanje *integracijskih procesov* v evropskih *obmejnih območjih* ter *območjih kulturnega stika* bo verjetno najbolj pomemben indikator uspešnosti aplikacije evropske paradigme “**zdrženosti v različnosti**”.
- **Slovenija** sodi med najbolj zanimiva evropska “**kontaktna območja**”, slovenska (politična) **geografija** pa beleži pomembne uspehe pri svojem prispevku k razumevanju, interpretiranju in usmerjanju vedno novih oblik *prostorskega* in *družbenega povezovanja* in *razdruževanja*.
- Vse to je navsezadnje Prešeren že predvidel: “**Ne vrag, le sosed bo mejak!**”